

En tid til krig, en tid til fred

Kåre Egholm Pedersen

Denne artikel er skrevet på baggrund af den sikkerhedspolitiske situation, som Danmark og resten af Europa netop nu står i efter Ruslands uprovoke-rede invasion af Ukraine. Næmlig den, som Sveriges statsminister Ulf Kristersson så rammende beskrev, da han på den årlige konference “Folk og Försvar” i begyndelsen af 2025 udtalte: “Sverige er ikke i krig, men der er heller ikke fred”.¹

At dette ikke kun gælder for Sverige, er kun blevet tydeligere siden. Der hersker en slags mellemtilstand, som vi som samfund er nødt til at forholde os til. Hvis Danmark hvirvles ind i en konventionel storkrig, så er det ikke kun dem, der arbejder i uniform, der kommer til at mærke til det. Hele samfundet vil blive påvirket på alle niveauer. Derfor betyder det noget, hvordan vi som folk forholder os til situationen. Anerkender vi, at truslen udefra er reel, eller vil vi hellere lade, som om den ikke findes?

Militærhistorien vidner om, at moralen er en afgørende faktor på slagmarken. Det hører nemlig ikke til sjældenhederne, at en talrig hær er blevet besejret af en langt mindre, fordi de sidste i modsætning til de første var i besiddelse af en stærk moral. Militærteoretikeren og generalen Carl von Clausewitz vidste dette, da han i hovedværket *Om krig* skrev, at “de moralske kræfter er blandt de vigtigste emner i krigen. De udgør den ånd,

1. <https://www.dr.dk/nyheder/seneste/sveriges-statsminister-siger-hans-land-ikke-er-i-krig-men-der-heller-ikke-er-fred>

der gennemtrænger hele krigens væsen”². En anden stor strateg, Napoleon Bonaparte, citeres ligeledes for at have sagt, at moral svarer i fysisk forstand til “tre mod en”. Altså: en soldat med en stærk moral tredobler sin styrke i forhold til en soldat, der kæmper for noget, han ikke tror på.

Men hvad med alle de danskere, som ikke går i uniform? Hvilken rolle spiller almindelige danskeres ageren i en tid, som på mange måder minder om situationen før 2. verdenskrig? Forsvaret er som bekendt i fuld gang med den materielle oprustning. Men hvad med den åndelige?

Hvad åndelig oprustning ikke bør være

Efter min mening kan vi kun tale meningsfuldt om begrebet, hvis vi kan blive nogenlunde enige om, hvad der ligger i det. Derfor vil jeg også i det følgende forsøge at kvalificere betydningen – og dermed også forklare, hvorfor jeg går ind for åndelig oprustning og også mener, at andre bør gøre det.

Det er selvfølgelig ikke alle former for åndelig oprustning, det er værd at bakke op om.

Åndelig oprustning er ikke, når en politisk leder (valgt eller ikke-valgt) siger: gå derhen – og vi så adlyder.

Åndelig oprustning er ikke dette at marchere i takt eller at få folk til at abonnere på en bestemt ideologi – den være sig højre- eller venstresnoet.

Åndelig oprustning er ikke at opildne til krig – endsige gå i korstog.

Det er heller ikke at foretrække én type kunst frem for en anden – og kalde den forkerte “Entartet”.

Sand åndelig oprustning er ikke et politisk redskab, selv om den kan få politiske følger.

2. <https://clausewitzstudies.org/readings/OnWar1873/BK3ch03.html>

Men hvad er åndelig oprustning så?

For at svare på det spørgsmål, må man fra begyndelsen gøre sig klart, hvad man mener med "åndelig". For der er forskel på, om man betjener sig af et alment menneskeligt vokabular, eller om man så at sige inde fra kirkeskibet skal forklare, hvad ordet "åndelig" henviser til.

Det har jeg selv skrevet om i antologien *Sidste chance – Nye perspektiver på dannelse*.³

I mit bidrag "Om human og kristelig dannelse" skriver jeg mig frem til den erkendelse, at der er forskel på almen dannelse og så en specifik kristelig dannelse. Og at man er nødt til at være sig denne forskel bevidst, hvis man fx ønsker, at kirken skal være bidragsyder i en forstærket dannelsesindsats. For hvis kirken skal bidrage, må den være tro over for sit opdrag.

Det politiske take

Jeg mener, at regeringen har været lidt uklar i projekt "åndelig oprustning". Det tror jeg ikke, den selv ser som et problem, for alene det, at vi taler om det, er en væsentlig del af formålet med projektet: at vi i det mindste tager stilling.

Strategien har måske været følgende:

Statsministeren siger noget, som skaber offentlig debat. Fx siger hun "åndelig oprustning". Derpå griber andre ministre bolden og siger, hvad det kunne betyde inden for deres resort. Kulturministeren bakker op og bebuder en afskaffelse af bogmomsen. Undervisningsministeren supplerer sin chef med ambitionen om en folkeskole, der uden at blive sort skole alligevel er nødt til at genindføre autoriteten i klasserummet. Kirkeministeren griber bolden og taler om kristne værdier, som vi må være beredte til at kæmpe for på slagmarken.

3. "Om human og kristelig dannelse" i *Sidste Chance – Nye perspektiver på dannelse*, Red. Brinkmann, S, Rømer, T og Tanggaard, L, Klim (2021).

Statsministeren introducerede begrebet åndelig oprustning i foråret 2025. Hun tog det op igen i en tale på Aarhus Universitet i forbindelse med overtagelsen af EU-formandskabet den 3. juli. Her lagde hun vægten på viden. Universitetet skal ved hjælp af kritisk tænkning hjælpe til med at skelne mellem sandt og falskt; mellem virkelige, troværdige nyheder og fake news.

Samme tema indgik i hendes grundlovstale på Rødding Højskole⁴, hvor hun udvidede betydningen af “åndelig oprustning”. Der handlede det om “noget dybt inde i os selv” – nemlig vores “demokratiske sindelag”, “evnen til at tænke kritisk” og oplysningstidens værdier, “hvor videnskaben sejrede over myterne, og Gud måtte vige for demokratiet.” Dette udsagn blev som bekendt også gentaget i statsministerens nytårstale 2026.

Lægges man udtalelserne sammen, så er det jo mange ting på en gang – og da slet ikke en bold, kirkeministeren burde gribe. Men det gjorde han alligevel.

I sit bidrag til debatten inddrog kirkeminister Morten Dahlin det forsvarspolitiske aspekt: opkøbet af krudt og kugler bør ledsages af en særlig kristen funderet velvilje. Således skal danske soldater også kæmpe for kristne værdier. Eller rettere: det er ikke noget, de skal, som var det en opgave. Nej, hvis danske soldater kommer i krig, så *er* de kristne værdier – om soldaterne vil det eller ej – en del af det, de kæmper for.

Forvirret? Ja – jeg er i hvert fald. Forvirringen skyldes især en ting: Når man sætter ordet “åndelig” i spil inden for så forskellige domæner som uddannelses-, kultur-, forsvars- og kirkepolitik, så må det nødvendigvis stritte i flere retninger.

Hvad angår modtagelsen har der vel mange steder lydt et venligt, men bestemt “nej tak” til åndelig oprustning!

De udøvende kunstnere vil selvfølgelig ikke modsætte sig ophævelsen af moms på bøger. Men der vil nok stå en mindre hær parat til at modsætte sig alle forsøg på åndelig ensretning.

Kunstneren Simone Kærn (selv uddannet pilot), som har malet adskillige billeder for Forsvaret og Flyvevåbnet, har i hvert fald udtalt sig kritisk. Sær-

4. <https://stm.dk/statsministeren/taler/statsministerens-tale-til-grundlovsdag-paa-roedding-hoejskole/>

ligt hendes metier har historisk set været første offer for en politisk styret åndelig oprustning.

Fra kirkeligt hold er der heller ikke mange præster, der har grebet bolden. Egentlig lidt mærkeligt, når den verdslige øvrighed kalder på kirkens hjælp. Men er kristne værdier noget, vi skal gå i krig for? Den lader vi stå et øjeblik.

Hvad taler for åndelig oprustning?

Mens vi tænker over det, så tillad mig at lege Djævelens (eller regeringens) advokat et øjeblik.

For er det ikke sandt, at Folkekirken mister medlemmer i disse år som følge af en dalende dåbsprocent?

Er det ikke sandt, at Forsvaret gennem mange år er blevet forsømt, og som følge deraf er under hastig opbygning og har behov for en kraftig forstærkning af værnepligten både hvad angår optag (m/k) og udstrækning (fra 4 til 11 mdr.)?

Er det ikke sandt, at børns lege-, læse- og koncentrationsevne er truet på grund af techgiganternes mindre anstrengende og mere appellerende tilbud på de allestedsnærværende små skærme?

Er det ikke sandt, at krigen er rykket nærmere?

Er det ikke sandt, at vores beredskab er i krise?

Er det ikke sandt, at vi på flere områder har mistet ikke bare troen på, men også sansen for autoritet? Jeg tænker især på lærerens rolle i klasselokalet.

Kan man svare ja til de fleste eller alle disse spørgsmål, så er der vel også grund til at istemme: Jo – der er i dén grad brug for åndelig oprustning. Vi er nødt til at stramme op og være beredte. Men hvordan skal det formuleres, så alle kan se sig inkluderet?

Værd at kæmpe for

Det må handle om at værne om noget, vi er fælles om. Oprustningen må indeholde en appel til det, vi er fælles om, og som vi samtidig regner for umisteligt. Opgaven kalder efter min mening på en “menneske først, kristen

så"-tilgang. Den må tage udgangspunkt i det, alle danskere er villige til at forsvare. Det er ikke let, men der er et område, hvor et overvældende flertal af os ikke vil give køb. Jeg tænker først og fremmest på sikkerhed.

Dette, at vores børn kan vokse op i et trygt og frit samfund. Dét er værd at kæmpe for. Hvis dette er den mest fundamentale og fællesskabsstiftende værdi, så forklarer det samtidig, hvorfor alle politiske partier fra Enhedslisten til Dansk Folkeparti støtter den militære oprustning. I en stadigt mere usikker verden har sikkerhed fået den højeste prioritet. Men et lands sikkerhed kan jo ikke forsvares, hvis ingen vil kæmpe for det.

Åndelig oprustning må – hvis vores sikkerhed altså skønnes vigtig – derfor også handle om viljen til at forsvare os mod angreb udefra. Ifølge en undersøgelse fra Wilke vil hver fjerde dansker forsvare Danmark med våben mod angreb fra et fremmed land.⁵

Men det er ikke nok at have viljen. Man må også være kapabel, dvs. i stand til at forsvare sig, og her kommer en række faktorer i spil ved siden af den materielle, militære oprustning.

Vi må også være et folk, der er kapabelt. En fortæller for en genuin og ret håndfast åndelig oprustning er fx professor ved CBS, Bent Meier Sørensen. I sin bog *De grænseløse* ⁶udpeger han techgiganterne som det store dyr i åbenbaringen. Han kalder det for en rasende kamp mod de grænseløse. De små strøg og klik på mobiltelefonen udgør for ham en fare, der kan sammenlignes med den, vi kan møde i en konventionel krig. Begge udefrakommende trusler ødelægger sammenhængskraften i befolkningen og tager grundlæggende vores værdighed fra os. Både krigen og de små skærme gør os afmægtige.

I bogen beskriver han, hvorfor den europæiske civilisation tabte sin modstandskraft – men han kommer også med sit bud på, hvordan vi genvinder den: nemlig ved hjælp af en åndelig oprustning.

Mod de grænseløses skal der, ja netop sættes grænser, og Meier Sørensen begynder fra neden, hvis man kan sige det sådan, dvs. med pædagogikken,

5. <https://radio4.dk/nyheder/moderaterne-om-forsvarsviljen-i-danmark-ville-oenske-den-var-hoejere-sECVPMpaww4nvIBUgXb7>

6. Sørensen, Bent Meier, Kristeligt Dagblads Forlag, 2025

skolen og uddannelsesinstitutionerne. Her skal slaget i høj grad stå, hvis vi ikke skal tabe næste generation på gulvet.

Mobiltelefonen skal væk fra skolens grund. Der skal læses i rigtige bøger – for at vi kan undgå en ny analfabetisk feudalkultur. Bibelen skal genbesøges, kendskabet til kristendommen styrkes, de unge skal lære at tænke selv – og dermed kunne det, som AI netop ikke kan. Nemlig tænke.

Det metafysiske aspekt

Jeg synes, det er en god bog, Meier Sørensen har skrevet. En modig bog, som ikke er bange for at vende blikket bagud for at ruste os mod det, der kommer. Der er kulturelle, teknologiske og åndelige grunde til, at vi er endt, der hvor vi er. Denne forfaldshistorie kan man være mere eller mindre uenig i, men jeg mener, det er forfriskende, når nogen slår til lyd for, at man ikke kan lade, som om kristendommen bare kan oversættes til kultur – uden at det får mærkbare konsekvenser. Fraværet af det sakrale svækker den gamle pligtkultur og opløser langsomt, men sikkert det store fællesskab og sansen for egen skyld og fejlbarlighed.

På dette sted vil jeg gerne anføre nogle af mine egne tanker om åndelig oprustning.

For i en vis forstand kan man sige, at vi i kirken ikke har bestilt andet søndag efter søndag siden den morgen, kirken blev til. At forkynde Kristus er åndelig oprustning.

Paulus ord fra Ef 6,10-18 foregiver ikke at være andet:

I øvrigt, vær stærke i Herren og i hans mægtige styrke. Ifør jer Guds fulde rustning, så I kan holde stand mod Djævelens snigløb. Thi for os står kampen ikke mod kød og blod, men mod myndigheder og magter, mod verdensherskerne i dette mørke, mod ondskabens åndemagter i himmelrummet. Tag derfor Guds fulde rustning på, for at I kan stå imod på den onde dag, overvinde alt og bestå. Så stå da fast, spænd sandhed som bælte om lænden, og ifør jer retfærdighed som brynje, og tag som sko på fødderne villighed til at gå med fredens

evangelium. Overalt skal I løfte troens skjold, hvormed I kan slukke alle den Ondes brændende pile. Grib frelsens hjelm og Åndens sværd, som er Guds ord.

Det er åndelig oprustning i ordets bedste forstand.

Men det er også en skærpelse af retorikken. Det er jo ikke sådan, statsministeren taler, når hun står på talerstolen i Folketinget, på Aarhus Universitet eller Rødding Højskole. Der har Gud vigepligt.

Paulus taler eksistentielt. Opfordringen gælder til alle tider – ikke kun om søndagen eller ved særlige lejligheder. Kampen mod Djævelens snigløb er lige så vigtig om onsdagen i skolen eller i Netto, som den er det om søndagen, når klokkerne ringer.

Så hvad har kristendommen med “projekt åndelig oprustning” at gøre?

Er det kristne sprog så særligt, at det ikke længere forpligter andre end dem, der taler det?

Til det vil jeg sige nej.

Men vil man overhovedet “som kristen” blande sig, når politikerne kalder på kirkens hjælp, så bør man – igen efter min mening – holde sig to ting klart:

1. Man må fastholde adskillelsen mellem det verdslige og det åndelige regimente.

Kirken er ikke et orakel, man kan spørge til råds. Derfor udtaler biskopperne sig heller ikke på kirkens vegne, men som enkeltpersoner. Kirken er nemlig dig og mig (og vi kan være frygtelig uenige). Kirken er samfundet af troende – både de levende og dem, der er gået forud. Eller som jeg selv beder søndag efter søndag i min kirkebøn: “vi beder for din kirke Gud, for os, som er din kirke, at vi ikke må samles om os selv og hvad vil kan og vil og tror, men på din befaling og i håb til dig”. Det perspektiv er vigtigt og står ofte i fare for at blive overset, især når journalister og andre udmærkede mennesker gerne vil vide, hvad kirken mener. De tænker: det er da en institution, en organisation med en ledelse og et hierarki, de må da mene noget – og det er sandt. Men ingen enkeltperson kan tale på en evangelisk-luthersk kirkes vegne og sige: kirken mener dette eller hint om en given politisk sag. Den

må ikke lade sig spænde for en politisk vogn. Også selv om nogle ville mene, at retningen er god nok.

Så når kirken i en krigstid trøster de bange, begraver de faldne, besøger de syge, de sårede og de efterladte, gør den det ikke, fordi nogen har bedt den om det – andre end Herren selv.

Som den franske digter Paul Valéry et sted har skrevet: “Hvad ville vi være uden hjælpen fra det, som ikke eksisterer? Ikke meget”. Altså: vi ved, at kristendommen sætter mig under en fordring. Men denne fordring er ikke beregnet til at skrive i en politisk traktat.

2. Man må bevare sansen for ydmyghed.

Selv om apostlen siger, at Gud er kærlighed, så er han samtidig almægtig. Al magt kommer fra ham. Vi er skabt i Guds billede. Det er ikke os, der har skabt Gud i vores billede. Så hvis et kristeligt ord skal tales ind i det offentlige rum, så må dette fastholdes: Gud er hævet over os – i en sådan grad, at vi ikke aldrig vil kunne kende Guds væsen fuldt ud.

Gud er Gud (dvs. evig og almægtig) – mennesker er kun endelige skabninger, der gerne skulle ligne Gud, men kun sjældent gør det. Denne forskel, som diskret, men dog fuldt integreret kan læses ud af vores grundlov, hverken kan eller skal omgås, når nogen spørger: hvad mener kirken?

Derfor beder vi også altid i kirkebønnen for øvrigheden, regering, folketing og kongehus. Det er ikke noget, den enkelte præst selv kan bestemme. Man *skal* bede for øvrigheden og for kongen, fordi han er konge “af Guds nåde”, som det hedder.

Og det er jo netop for at holde magthaverne fast på, at de ikke kan gøre, hvad de vil, blot fordi de har fået stor magt betroet. De står til ansvar for en højere magt.

Ydmyghed er derfor et vigtigt bidrag i debatten. Det er ikke en anakronisme, for grundloven holder os fast på det, samtidig med at de fleste kan se fordelene i, at magten ikke er til fri disposition for den, der nu tilfældigvis er blevet valgt. Også selv om denne har over 90 mandater.

At holde magthaverne fast på, at de kun har magten til låns og skal bruge den ansvarligt, ligger tilmed dybt i kirkens DNA. Som Luther anfører i fyrstespejlet *Om den verdslige øvrighed* fra 1523:

Og du skal vide, at lige siden verdens skabelse har en klog fyrste været en meget sjælden fugl. De er i almindelighed jordens største tåber eller værste slyngler. Derfor må man altid være belavet på de værste ting fra dem. Og ikke vente sig noget synderligt godt, særligt ikke i åndelige forhold, som drejer sig om sjælens frelse.

Det sidste er vigtigt, synes jeg. Set fra kirkens hold drejer de åndelige forhold sig om "sjælens frelse". Det er ikke sådan, politikerne anvender ordet åndelig.

Ikke desto mindre hilser jeg debatten velkommen. Jeg synes faktisk, det er forfriskende at erfare, at der fra politisk hold er bud efter, hvad kirken "kan bidrage med" eller hvad kristendommen vil sige. Jeg kan ikke huske, at det er sket før i min tid. Men kan vi bruge debatten til noget? Kan den gøre os mere robuste? Kan den styrke fællesskabet? Kan den føre os et bedre sted hen – i en tid, hvor vi "ikke er i krig, men hvor der heller ikke er fred?" Det kan kun tiden vise.

Kåre Egholm Pedersen, flyverprovst og sognepræst i Viborg Domsogn